

Стратегічні орієнтири та засоби зміцнення фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільності

Шушкова Юлія Володимирівна¹, Парфенюк Євгенія Іванівна²

Опубліковано	Секція	УДК
06.10.2023	Економіка	65.011

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8424502>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена узагальненню теоретико-методичних засад та розробці прикладних інструментів забезпечення і посилення фінансової стійкості суб'єктів господарювання. Особливий акцент зроблено на нестабільності середовища, в якому функціонують та здійснюють свою діяльність вітчизняні підприємства, обумовлену негативними наслідками повномасштабної війни. Метою дослідження визначено удосконалення методико-прикладних рекомендацій з визначення стратегічних пріоритетів та конкретних засобів зміцнення фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільності. Визначено головні елементи стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства, надано їх характеристику та послідовність виконання. Розроблено дерево тактичних заходів, спрямованих на реалізацію стратегії забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності підприємства. Визначено фактори впливу на фінансову стійкість підприємства. Ідентифіковано проблеми, які можуть призвести до погіршення фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільності. Визначено стратегічні пріоритети та сукупність заходів, які слід реалізувати для посилення фінансової стійкості, а також забезпечення покращення ліквідності і платоспроможності суб'єктів господарювання в умовах нестабільності.

Ключові слова: фінансовий стан, фінансова стійкість, фінансово-економічна безпека, виклики, загрози, нестабільність, повномасштабна війна.

Strategic orientations and means of strengthening the financial stability of enterprises in conditions of instability

Annotation. The full-scale war led to the destabilization of the national economy of Ukraine, which naturally affected the financial and economic condition and efficiency of domestic enterprises.

The main task of enterprises in a crisis situation is to restore and strengthen the level of financial stability, which is the main prerequisite for its survival and gradual transition to more stable and efficient management. Efforts to keep the enterprise from crisis phenomena and the development of enterprise management systems gradually turned into the emergence of a

¹ доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, <https://orcid.org/0000-0003-3836-7548>

² кандидат економічних наук, доцент, Львівський інститут ПрАТ ВНЗ МАУП, <https://orcid.org/0000-0003-1308-0348>

separate section of economic research, which acquired the name of anti-crisis enterprise management, which concerns the development of methods of diagnosis and exit from a crisis state. All these facts indicate the importance of such an economic category as financial stability.

The article is devoted to the generalization of theoretical and methodological principles and the development of applied tools for ensuring and strengthening the financial stability of economic entities. Special emphasis is placed on the instability of the environment in which domestic enterprises operate and carry out their activities, caused by the negative consequences of a full-scale war.

The purpose of the study is to improve methodological and applied recommendations for determining strategic priorities and specific means of strengthening the financial stability of enterprises in conditions of instability.

The main elements of the strategy for ensuring the financial stability of the enterprise are defined, their characteristics and sequence of implementation are provided. A tree of tactical measures aimed at implementing the strategy of ensuring the financial stability and solvency of the enterprise has been developed.

Factors influencing the financial stability of the enterprise are determined. Problems have been identified that can lead to the deterioration of the financial stability of enterprises in conditions of instability. Strategic priorities and a set of measures that should be implemented to strengthen financial stability, as well as to ensure the improvement of liquidity and solvency of economic entities in conditions of instability, have been determined.

Keywords: financial condition, financial stability, financial and economic security, challenges, threats, instability, full-scale war.

Вступ.

Повномасштабна війна призвела до дестабілізації національної економіки України, що закономірно позначилося на фінансово-економічному стані й ефективності діяльності вітчизняних підприємств. Макроекономічні стреси у вигляді звуження внутрішнього ринку, дестабілізації виробництва, логістики й збуту продукції, зростання вартості енергоресурсів і т. п. призвели до:

- вимивання вільних фінансових коштів, т. зв. робочого капіталу, підприємств;
- обмеження витрат обігу;
- погіршення фінансово-економічного стану;
- посилення кредитозалежності;
- ускладнень в залученні та здорожчання зовнішніх фінансових, особливо довгострокових, ресурсів та ін.

Позаяк, труднощі з фінансами та нестабільністю фінансово-економічного стану, недостатністю фінансової стійкості вітчизняні підприємства відчували й до війни.

Основним завданням підприємств в умовах кризової ситуації постає відновлення та зміцнення рівня фінансової стійкості, що є основною передумовою його виживання і поступового переходу до більш стабільного й ефективного господарювання. Намагання утримувати підприємство від кризових явищ і розвиток систем управління підприємством поступово переросло у появу окремого розділу економічних досліджень, який набув назви антикризового управління підприємством, що стосується розробки методик діагностики та виходу із кризового стану. Всі ці факти свідчать про вагомність такої економічної категорії, як фінансова стійкість.

Питанням оцінки фінансової стійкості присвячено велику кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, зокрема таких науковців, як С. Васильчак, К. Горячева, Р. Лупак, О. Манойленко, Н. Фокіна, О. Шнипко та багато інших.

Т. Васильців, Т. Донченко, Т. Зубко, В. Куцик, О. Лісничук, Т. Меліхова, О. Собкевич та ін. розглядають фінансову стійкість в контексті фінансової рівноваги підприємств.

Науковці визначають сутність поняття «рівноваги» підприємства відносно процесу кругообігу його капіталу, виокремлюючи стан активів (пасивів) підприємства, який гарантує постійну платоспроможність; характеризує ступень фінансової незалежності підприємства, прибутковості, фінансової рівноваги протягом тривалого періоду, незважаючи на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів.

Однак, невирішеною частиною проблеми ефективного управління фінансовою стійкістю вітчизняних підприємств залишається визначення практичного інструментарію посилення фінансової стійкості в умовах кризового стану національної економіки та нестабільності.

Метою дослідження є удосконалення методико-прикладних рекомендацій з визначення стратегічних пріоритетів та конкретних засобів зміцнення фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільності.

Результати

Передусім слід вказати на те, що вітчизняним підприємствам в умовах критично високого рівня нестабільності діяльність зі забезпечення фінансової стійкості слід здійснювати на засадах ретельного планування, моніторингу і контролю. Відтак, одним з інструментів такого підходу слугує розробка та в подальшому реалізація стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства.

При тому, головною метою стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства слід визначати створення умов для належної діяльності і розвитку, забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, належного рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, захисту від внутрішніх та зовнішніх фінансових ризиків. Досягненню цієї мети слугуватиме виконання таких цілей, як: 1) збільшення обсягів доходу, зниження рівня витрат, збільшення рівня та суми прибутку; 2) зміцнення фінансової стійкості; 3) посилення ліквідності та платоспроможності; 4) збільшення ринкової вартості підприємства; 5) формування страхового та резервного фонду; 6) здійснення інвестицій для модернізації техніко-технологічної бази та посилення інноваційного складника конкурентоспроможності; 7) покращення системи фінансового ризик-менеджменту на підприємства (рис. 1).

При тому, головними недоліками практичного застосування системи стратегічного планування на вітчизняних підприємствах, як правило, є: відсутність необхідної інформації для прийняття стратегічних рішень та розробки стратегічних планів, внаслідок чого спостерігається недостатній рівень обґрунтованості планових документів; відсутність альтернативних планів; недостатнє використання науково-методичного арсеналу планування: сценаріїв і методів ситуаційного планування; слабо розвинена система поточного аналізу, контролю та коригування стратегічних планів; недосконала система стимулювання працівників, які беруть участь у розробці та виконанні стратегічних заходів; недостатній рівень організаційного, соціально-психологічного та фінансового забезпечення стратегічного планування.

Обґрунтування стратегічних пріоритетів забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності підприємств є важливим завданням в системі заходів її посилення, проте практична реалізація стратегії потребує встановлення переліку конкретних дій, які необхідно здійснити для досягнення поставлених стратегічних цілей. Очевидно, що їх сукупність необхідно визначати в межах структурних характеристик фінансової стійкості і платоспроможності суб'єкта господарювання.

На основі результатів аналізу важливих характеристик фінансового стану, сукупність тактичних заходів, спрямованих на реалізацію стратегії забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності підприємств може бути визначена як на рис. 2.

Рис. 1. Елементи стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства, їх характеристика та послідовність виконання

Джерело: авторська розробка.

Рис. 2. Дерево тактичних заходів, спрямованих на реалізацію стратегії забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності підприємства
Джерело: авторська розробка.

Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на організацію систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства.

Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільної діяльності.

Стратегія управління фінансовою стійкістю підприємства має відповідати вимогам антикризового управління фінансами підприємства і передбачати раціоналізацію обороту обігових коштів та оптимізацію структури джерел їхнього фінансування; забезпечення своєчасного оновлення позаоборотних активів і високу ефективність їхнього використання; вибір та реалізацію найефективніших шляхів розширення обсягів активів для забезпечення основних напрямків розвитку; забезпечення необхідного рівня самофінансування свого виробничого розвитку за рахунок прибутку, оптимізації податкових платежів, ефективної амортизаційної політики; забезпечення найефективніших умов і форм залучення позикових коштів у відповідності з потребами підприємства.

З позицією, що показники фінансової стійкості характеризують лише ступінь захищеності залученого капіталу, а значить, і сама фінансова стійкість пов'язана тільки з борговими зобов'язаннями, погодитись не можна. Це обмежує саме поняття фінансової стійкості, абстрагуючись від власного капіталу, його стану, ефективності функціонування тощо.

Основною метою стратегічного управління є зміцнення фінансової стійкості підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу внутрішніх та зовнішніх механізмів. Фінансова стійкість вітчизняних підприємств передбачає, що ресурси, вкладені в підприємницьку діяльність, повинні окупитись за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечувати самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів.

Фінансовий стан вітчизняних підприємств в умовах кризи і нестабільності залежить від результатів їх виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперебійний випуск і реалізація високоякісної продукції. Існує і зворотний зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а отже, у виробничому процесі.

Фінансова стійкість вітчизняних підприємств характеризується: достатньою фінансовою забезпеченістю безперервності основних видів діяльності підприємства; фінансовою незалежністю від зовнішніх джерел фінансування; здатністю маневрувати власними коштами; достатнім забезпеченням матеріальних оборотних засобів власними джерелами покриття; станом виробничого потенціалу.

Фінансова звітність суб'єктів господарювання містить також іншу інформацію щодо стану фінансів підприємств. На основі аналізу звітних даних визначаються основні тенденції формування й використання фінансових ресурсів підприємства, причини змін, що сталися, сильні та слабкі сторони підприємства та резерви для поліпшення фінансового стану в перспективі.

Платоспроможність, як важлива компонента підприємства, характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості, тобто окремих видів активів підприємства за їх здатністю до швидкого перетворення в грошову форму без втрати своєї балансової вартості з метою забезпечення необхідного рівня платоспроможності.

Проте, для оцінки платоспроможності і фінансової стійкості підприємств необхідно не тільки розраховувати співвідношення між поточним активами і поточними зобов'язаннями, але й визначати і їх різницю, що становить чистий робочий капітал суб'єкта бізнесу. Наявність чистого робочого капіталу, який щорічно зростає, свідчить

про те, що підприємство здатне не тільки сплатити поточні борги, але й має в своєму розпорядженні фінансові ресурси для розширення діяльності і здійснення інвестицій.

Рівень платоспроможності підприємства характеризує наявність у нього коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення та врахування факторів впливу на неї (табл. 1).

Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, через що погіршується його платоспроможність.

За умов інфляції важливо забезпечити об'єктивність показників та запобігти їх викривленню через постійне підвищення цін. Аналіз необхідно проводити за даними роботи за рік, а показники попереднього періоду із показниками звітнього року за допомогою індексації цін (проставлення індексу на певних документах, книгах з метою їх класифікації).

За ринкових відносин існує персоніфікований інтерес керівництва та колективів підприємств до фактично досягнутого рівня рентабельності, що суттєво впливає на результативність господарської діяльності. Для акціонерів та засновників бізнесу найважливіше значення має рентабельність їхніх пайових і статутних внесків у складі загальних інвестицій. Тому цьому аспекту оцінки фінансового стану підприємства треба приділити серйозну увагу.

Таблиця 1

Фактори впливу на платоспроможність підприємства

Фактори, що впливають на підвищення рівня платоспроможності	Фактори, що впливають на зменшення платоспроможності
Одержання довгострокового кредиту	Погашення довгострокових позик
Інвестування капіталу	Грошові виплати
Збільшення прибутку	Збитки
Амортизаційні відрахування	Податки на дохід від дооцінки активів
Скорочення дебіторської заборгованості	Інвестиції в основні засоби
Скорочення запасів	Збільшення дебіторської заборгованості
Повернення наданих позик	Погашення короткострокових кредитів
Продаж необоротних активів	Використання резервних фондів

Фінансова стійкість є запорукою виживання та основою стабільного становища підприємства навіть за ситуації глобальної кризи. Якщо підприємство фінансово стає, то воно має ряд переваг перед іншими підприємствами того ж профілю для отримання кредитів, залучення інвестицій, у виборі постачальників і в підборі кваліфікованих кадрів. Крім того, таке підприємство не вступає в конфлікт з державою і суспільством по перерахуванню податків і неподаткових платежів, з виплати заробітної плати, дивідендів, повернення кредитів і відсотків за ними.

Політика забезпечення фінансової стійкості підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації; іншими словами, системи заходів спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого – на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання.

Висновки

Основними шляхами підвищення фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільності слід вважати наступні: підвищення ефективності використання основних засобів; підвищення інтенсивності використання оборотних активів

підприємства; підвищення продуктивності праці; подальше збільшення обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); зниження матеріальних операційних витрат; розширення ринку збуту продукції (товарів, робіт, послуг); залучення інвестицій (кредитів) та ін.

При тому умовами сталого функціонування підприємств є: оновлення основних засобів та довгострокові фінансові вкладення; поповнення власних оборотних коштів, достатніх для підтримки поточної ліквідності та забезпечення незалежності підприємства; виплата дивідендів на рівні, який задовольняє інтереси акціонерів (власників); матеріальне стимулювання найманих працівників; підтримання ліквідності функціонуючого капіталу на оптимально необхідному рівні (ліквідності), що передбачає підтримання визначеного співвідношення між групами залучених і власних оборотних коштів і їх розміщення; досягнення необхідного рівня динамізму функціонування капіталу (оборотності), що передбачає достатню швидкість обороту функціонуючого капіталу у всіх його фазах. В іншому випадку підприємство починає втрачати ліквідність, а отож – незалежність, фінансову стійкість і безпеку.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно зосередити на формуванні методики аналізування фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Васильчак С. В., Веселовський А. І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 20.15. С. 98–105.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 4-8.
3. Горячева К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65-67.
4. Донченко Т. В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2020. № 3. С. 124–132.
5. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. Вип. 3. С. 81-88.
6. Куцик В. І., Лупак Р. Л. Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12 (479). С. 244-249.
7. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.
8. Ліснічук О. А. Розрахунок санаційного потенціалу підприємства: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5(31). С. 51–56.
9. Маноїленко О. В. Підходи до оцінки санаційного потенціалу тимчасово неплатоспроможних суб'єктів господарювання. *Економіка та держава*. 2016. № 1. С. 60-63.
10. Меліхова Т. О. Оцінювання ймовірності банкрутства з метою підвищення фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. № 10. С. 11-18.
11. Собкевич О. В. Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України. *Регіональна економіка*. 2015. Вип. 2. С. 144-152.
12. Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій Західного регіону України : монографія / наук. ред.: В. В. Борщевський, Т. Г. Васильців. Львів : Аверс, 2014. 176 с.

13. Фокіна Н. П., Бокій В. І. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 8 (26). С. 111-114.
14. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект: монографія. Київ, 2016. 288 с.

References

1. Vasylchak, S. V., Veselovkyi A. I. (2020). Economical security of business and its warehouses in today's minds. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 20.15. pp. 98–105.
2. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and the state*. no. 5. pp. 4-8.
3. Gorjacheva, K. (2003). Financial security of the enterprise. The essence and place in the system of economic security. *Economist*. Vol. 8, pp. 65-67.
4. Donchenko, T.V. (2020). Theoretical foundations of enterprise rehabilitation: essence and functions. *Bulletin of Zhytomyr State Technological University*. Vol. 3. pp. 124–132.
5. Zubko, T. L. (2016). Assessment of the level of economic security of the communications company. *Economy. Management. Business*. Vol. 3. pp. 81-88.
6. Kutsyk, V. I., Lupak, R. L. (2017). Modeling of competitive positions of enterprises of the real sector of the economy in the domestic market. *Business Inform.* no 12 (479). pp. 244-249.
7. Lupak, R. L., Didych, A. M. (2017). Economic bases of ensuring the competitiveness of the enterprise in market relations. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 20.6. pp. 248-252.
8. Lisnichuk, O.A. (2019). Calculation of the rehabilitation potential of the enterprise: foreign experience and domestic practice. *Innovative economy*. Vol. 5(31). pp. 51–56.
9. Manojlenko, O.V. (2016). Approaches to assessing the resolution potential of temporarily insolvent entities. *Economy and state*. Vol. 1. pp. 60-63.
10. Melixova, T.O. (2019). Assessing the probability of bankruptcy in order to improve the financial condition of the enterprise. *Agrosvit*. Vol. 10. pp. 11-18
11. Sobkevych, O. V. (2015). Strengthening the economic security of the state on the basis of rebuilding the innovation potential of the industrial complex of eastern Ukraine. *Regional economy*. Vol. 2. pp. 144-152.
12. Strategic priorities and mechanisms of innovative development of rural areas of the Western region of Ukraine (2014). V. V. Borshchevskii, T. G. Vasylytsiv. Lviv: Avers, 176 p.
13. Fokina, N. P., Bokij, V. I. (2003). Economic security of the enterprise – an essential component of financial stability. *Actual problems of economics*. Vol. 8 (26), pp. 98-110.
14. Shnipko, O. S. (2016). Economics of security of the archival bagatorial systems: the regional aspect. Kyiv, Ukraine